

Margrete Berg

Kvinneres roller under andre verdenskrig i Salten

Med fokus på Saltdal, Fauske og Bodø kommune.

Bacheloroppgave i Historie

Veileder: Monica Miscali

Mai 2022

Margrete Berg

Kvinneres roller under andre verdenskrig i Salten

Med fokus på Saltdal, Fauske og Bodø kommune.

Bacheloroppgave i Historie
Veileder: Monica Miscali
Mai 2022

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske og klassiske studier

Kunnskap for en bedre verden

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	2
Innledning	2
1.1 Presentasjon av problemstillingen.....	2
1.2 Kilder og metode.....	3
1.2.1 Kilder	3
1.2.2 Metode.....	5
1.3 Teori	6
1.3.1 Kjønn i forskning	6
1.3.2 Kvinnehistorie	7
1.4 Disposisjon	9
Hoveddel	9
2.1 Tyskerne okkuperer Norge.....	9
2.2 Beskrivelse av Salten	10
2.3 Hverdagslivet	10
2.4 Lokale oppfordringer til kvinnene	12
2.5 XU.....	13
2.6 Solveig Edin	15
2.7 Julia Johansen, «Mor Botn»	16
2.8 Jenny Johansen	17
2.9 Brynhild Strøm	18
2.10 Eva Jørgensen.....	22
2.11 Lokale NS kvinner	23
2.12 Minnene blir vasket ut	25
Avslutning	26
3.1 Konklusjon.....	26
3.2 Etterord	27
Litteraturliste:	29

Sammendrag

Denne bacheloroppgaven har som mål å få frem kvinners roller under andre verdenskrig i Salten med søkelys på Saltdal, Fauske og Bodø kommune. Den setter søkelys både på enkeltpersoner i form av biografier, organisasjoner og kvinnelige medlemmer av Nasjonal Samling. Den viser hvordan kvinner på ulike måter viste motstand til okkupasjonsmakten. I tillegg sammenligner den saltenkvinners situasjon og roller med rollene til kvinner fra andre steder i Norge

This bachelor thesis aims to bring out the roles of women during World War II in Salten with focus on Saltdal, Fauske and Bodø municipality. It focuses on individuals in the form of biographies, organizations, and female members of the Nasjonal Samling. It shows how women in various ways showed resistance to the occupying power. In addition, it compares the situation and roles of women from Salten with the roles of women from other parts of Norway.

Innledning

1.1 Presentasjon av problemstillingen

I denne oppgaven har jeg valgt å skrive om kvinners roller under andre verdenskrig i Salten med utgangspunkt i kommunene Bodø, Fauske og Saltdal. Norges krigshistorie kan oppfattes først og fremst som mennenes historie, og det er særlig historiene fra Trøndelag og sørover som har kommet fram i lyset. Dette er kanskje et naturlig utfall da det som regel va mennene som ble sendt ut i væpnet kamp for å forsvare landet og nasjonen. Det betyr likevel ikke at kvinner ikke har bidratt. Kvinner har i all sin tid spilt en viktig rolle i både kriger og kriser. Å vise motstand mot okkupasjonsmakten innebærer ikke bare væpnet kamp, men det kan gjøres på mange forskjellige måter. Det er mange eksempler på at de norske kvinnene valgte andre metoder for motstand under andre verdenskrig. Dessverre ble mange av deres metoder og historier glemt da historien skulle nedskrives og spesielt de som kom lenger nord fra i landet. På grunn av egen interesse for lokalhistorien fra plassen jeg har vokst opp på, har jeg derfor valgt å vinkle min bacheloroppgave til kvinners roller under andre verdenskrig i Salten. Jeg ser det også som viktig å få skrevet ned historien før den blir glemt, slik at den kan komme de neste generasjonene til gode. Poenget med denne oppgaven er ikke å ta fra de mannlige krigsheltene rampelyset, men heller utvide det og gjøre plass til de kvinnene som var med på å

trosse okkupasjonsmakten. Jeg vil forsøke å finne ut om kvinnene i Salten regionen utførte noen form for motstandsarbeid eller var tilknyttet motstandsgrupper. Videre vil jeg sammenligne kvinners lokale motstandsarbeid i Indre Salten med motstandsarbeid utført av andre kvinner i andre deler av landet. I tillegg ønsker jeg å finne ut av om det var noen lokale kvinner som sto på den andre siden og knyttet seg til NS.

1.2 Kilder og metode

1.2.1 Kilder

I denne oppgaven har jeg brukt tre primærkilder. Det er avisartikler fra lokalavisene «Nordlands Framtid» og «Salten» som alle er datert på 1940-tallet. Én av avisartiklene er en nasjonal oppfordring til kvinnene om å bistå med strikketøy til soldatene under vinterkrigen mellom Russland og Finland. De to andre handler om lokale NS kvinner hvor den ene stammer fra krigstiden og er ren NS propaganda og den andre er fra krigens slutt som omhandler en lokal NS kvinne som blir dømt til fengsel for sin deltakelse i NS. Jeg har søkt og vært på leting etter avisartikler som omhandler om kvinners motstandsarbeid i samme tidsrom, uten å finne noe.

En del av oppgaven er basert på intervjuer som ikke er publisert, altså oral historie. Et intervju av Jenny Johansen er brukt i et avsnitt i oppgaven, men det er ikke jeg selv som har intervjuet henne. Det er Trond Ole Slettvoll som intervjuet henne i 2010 da Jenny var 90 år gammel. Trond Ole Slettvoll har selv gjenfortalt dette intervjuet til meg, og dette er historie som aldri før har blitt skrevet ned. Selv om det er intervjuet en person som hadde direkte relasjon til hendelsen, kan alderen hennes under intervjuet spille en rolle i hvor mye som er 100% korrekt eller ikke. Et intervju kan sees på som en muntlig kilde. En muntlig kilde kan deles i to hovedgrupper hvor den ene er tradisjonsstoff som sagn og eventyr, mens det andre baserer seg på folks minner om egne opplevelser.¹ Intervjuet av Jenny Johansen er av den sistnevnte og er et såkalt livsløpsintervju. Det vil si at den som blir intervjuet forteller om sitt eget liv eller om en spesiell hendelse i det. Når man jobber med muntlige kilder, kommer det noen tillegg til den alminnelige kildekritikken. Man må tenke på at minnet kan være preget av tid mellom hendelse og gjenfortelling. Etter en tid vil de fleste av oss glemme mange detaljer og for enkelte er det kanskje lett å rote både med tid og årstall. Med tanke på at Jenny Johansen ble intervjuet i 2010 da hun var 90 år om en hendelse som fant sted på 1940-tallet, kan man ikke

¹ Andersen, Rosland, Ryymn & Skålevåg (2015): 83

se bort ifra at minnet kan ha endret seg litt eller mistet noen detaljer. Det som blir viktig i et slikt tilfelle er å sjekke om man kan finne samme faktainformasjon hos andre kilder for å forsterke troverdigheten til den muntlige kilden. Til tross for at det er vanlig å glemme etter tid, er det viktig å huske på at man glemmer oftest mest rett etter en hendelse, men likevel så kan langtidsminnet være godt. Det er derfor ikke alltid en like enkel sammenheng mellom tidsavstand og glemsel.²

Til tross for den ekstra kildekritikken som kommer med muntlige kilder, er minnematerialet en svært viktig kilde der hvor annet materiale ikke finnes, eller der hvor det trengs en utfylling eller nyansering. Dette gjelder særlig på tema hvor det ikke finnes mange skriftlige kilder.

Noe av det første jeg oppdaget da jeg skulle begynne med arbeidet av denne oppgaven, var mangelen på kilder og informasjon som gikk direkte på kvinners roller under andre verdenskrig i Salten. Dette gjaldt både gamle og nyere utgivelser.

Det meste av informasjonen jeg har hentet til denne oppgaven, har jeg hentet fra diverse sekundærlitteratur jeg har funnet på nasjonalbiblioteket. Der har jeg som regel bare hentet enkelte deler og avsnitt av bøkene som har vært relevante for denne oppgaven og satt dem sammen. Jeg har vært nødt til å basere meg på mye forskjellig sekundærlitteratur da det som regel bare har stått en liten del om kvinner og deres deltakelse, mens resten har basert seg på mennenes deltakelse. I denne oppgaven har jeg skrevet biografier om fire saltenkvinner og én kvinne fra Hamar. Disse biografiene har jeg hentet fra diverse sekundærlitteratur og samlet det til én biografi. En bok som tar for seg kvinners deltakelse under andre verdenskrig er Mari Jonassen sin bok «Norske kvinner i krig 1939-1945» og inneholder mange biografier om kvinner fra Norge som gjorde en innsats under andre verdenskrig. Boken «Norske kvinner i krig 1940-1945» var en av bøkene som kom ut i jubileumsåret 2020, 75 år etter frigjøringen i 1945, og var en bok blant en rekke med historiefaglige bøker som ble presentert som nye referanseverk. Boken fikk en solid omtale og den ble berømmet for å være veldokumentert, velskrevet og ikke minst oppdatert på nyere forskning.³ Utfordringen for min del med denne boken er at den har omtalt svært lite kvinner fra Salten. En av biografiene jeg har skrevet om handler om Brynhild Strøm fra Saltstraumen som hadde en sentral rolle i NKPs motstandsbevegelse. Hun blir bare nevnt i et lite avsnitt i Jonassens bok. Hennes bakgrunn fra Salten kommer heller ikke fram i boken. Oline Jacobsen som er den eneste saltenkvinnen jeg

² Ibid: 84

³ Hagen (2020): s. 1

kunne finne som var knyttet til en motstandsbevegelse i Salten, er heller ikke nevnt i denne boken.

Fauske slektshistorielag med forfatter Kjell Bakken har gitt ut 5 bøker om «Fauske under andre verdenskrig». Disse bøkene har jeg brukt til å få et innblikk i hvordan hverdagslivet var på Fauske. Jeg har ikke lyktes med å finne et kvinnenavn knyttet til «motstandsarbeid» på Fauske i noen av kildene, derfor har det å sette søkelys på hverdagslivet vært viktig for å kunne få et innblikk i hvordan krigen kan ha vært for kvinnene på Fauske. Kjell Bakken har selv fortalt meg at han har intervjuet over 150 mennesker og lest alt av skriftlige kilder han kom over under prosjektet. Bøkene gir altså en god oversikt over materialet som finnes om andre verdenskrig på Fauske.

I tillegg har jeg vært nødt til å basere meg på en del eldre kilder fra 1970- til 2000-tallet da det er lite nyere kilder og forskning om kvinner fra Salten under andre verdenskrig. Jeg har brukt mesteparten av tiden til å lese forskjellige tidsskrift på nasjonalbiblioteket. De fleste kildene jeg har funnet om portrettene i denne oppgaven har bare inneholdt et lite avsnitt om personene. Jeg har derfor vært nødt til å lese mange kilder med lite informasjon og prøvd å sette disse sammen så godt det lar seg gjøre.

1.2.2 Metode

Oppgaven er i stor grad basert på kvalitativ metode. Ved bruk av kvalitativ metode har jeg hatt mulighet til å gå i dybden på temaet mitt for å kunne analysere informasjonen jeg har hentet inn. Kildene jeg har basert meg på er for det meste formidlet gjennom tekster, og da faller det naturlig å bruke kvalitativ metode. Ulempen ved kvalitativ metode er at jeg ikke har hatt mulighet til å gå gjennom all krigslitteratur hvor kvinner eller Salten er nevnt. Derfor har jeg vært nødt til å gjøre et bestemt utvalg av bøker og annen sekundærlitteratur.

I tillegg til kvalitativ metode har jeg også benyttet meg av komparative metode. I oppgaven sammenligner jeg kvinners rolle i Salten med en kvinnes rolle i Oslo og en annen kvinne sin rolle i Hamar. Ved å bruke en komparativ tilnærming vil man systematisk identifisere forskjeller og likheter i tid og sted og bruke den informasjonen som et punkt i å forklare det som har skjedd.⁴ Ulempen med komparativ metode er på lik linje med ulempen på kvalitativ metode; det er for mange kilder til at man kan sammenligne alle. Jeg har derfor her også vært

⁴ Andersen, Rosland, Ryymn & Skålevåg (2015):103

nødt til å velge ut enkeltpersoner og hendelser som jeg kan sammenligne, da det blir altfor krevende å sammenligne alt av materiale som finnes.

Jeg har også brukt ulike former for tilskjæring av studieobjektet. I oppgaven tar jeg for meg tre studieobjekter; hendelser, populasjoner og enkeltpersoner.

Hendelser har jeg brukt for å sette søkelys på noe som har skjedd på et bestemt tidspunkt. I denne oppgaven er det hendelsene mellom 1940 til 1945 det er satt søkelys på. Hendelser forstås i noe som er klart avgrenset både i tid og sted. Varigheten i historiske hendelser er som regel et tøyelig begrep som kan strekke seg fra alt fra én dag til flere år.⁵

Populasjoner vil si at studieobjekter tar for seg befolkningen, ofte i en særskilt bygd, by, stat eller region. I denne oppgaven tar jeg for meg regionen Salten, og dermed bruker jeg studieobjektet populasjoner. Denne typen studier er ofte komparative da vi som regel er opptatt av variasjoner mellom ulike populasjoner i tid og sted. Dette er også relevant for denne oppgaven da jeg skal sammenligne situasjonen i Salten med andre områder i Norge.⁶

Enkeltpersoner er et svært vanlig studieobjekt for historikere, og disse studiene omfatter livet til en særskilt person som utgjør en overordnet avgrensning. Dette har vært spesielt viktig for denne oppgaven da jeg ønsker å dra frem enkeltpersoner som ikke har fått den store plassen i historien som de kanskje fortjener. Til tross for dette setter tilgangen til kildematerialet visse grenser for hvem det går an å lage biografier om, noe jeg også har fått erfare i dypdykket av lokalhistorien denne oppgaven handler om.⁷

1.3 Teori

1.3.1 Kjønn i forskning

Det er viktig for oppgaven å få med hvordan kjønn utarter seg innen forskning. Kjønn spiller en viktig rolle i forskningen på forskjellige måter, også når det ikke er direkte uttalt. Først kan vi ta for oss kjønnsblind forskning. Det er forskning som ikke tar hensyn til kjønn og den tar som regel for gitt at de eventuelle forskjellene mellom kvinner og menn ikke er relevant, eller antar at forskningen er kjønnsnøytral. Begrepet «kjønnsbias» går ut på at man reproducerer kjønnsstereotyper i forskning.⁸ Dette kan føre til ubevisste oppfatninger eller fordommer om kjønn. Opp gjennom historien har som regel menn og kunnskaper om menn blitt presentert

⁵ Ibid: 26

⁶ Ibid: s. 28

⁷ Ibid: s. 28

⁸ Korsvik & Rustad (2018): s. 8

som universelt for mennesket. Det som har vært normen for mannen har kommet til uttrykk ved at det har blitt antatt at det som gjelder for den menn også gjelder for kvinner.⁹ Kjønnforskning er et tverrvitenskapelig fagfelt som særlig innen humaniora og samfunnsfagene har vokst fram. Kjønnforskere bruker ofte kjønn som et analytisk utgangspunkt, men det betyr imidlertid ikke at de søker å gi svar på hva kjønn «er». Som regel studerer de hvordan forestillinger om kjønn og kjønnsrelasjoner både i samfunnet og i kulturen blir konstruert, opprettholdt og endret. Kjønnforskere ser ofte på hvordan slike prosesser henger sammen med ulike typer maktforhold. Kjønnforskning, i tråd med sitt grunnleggende maktkritiske perspektiv, har en tradisjon for å problematisere stereotyper og normdannende forståelser av kjønn på ulike samfunnsområder. Det finnes flere tilnærminger og én av dem er studier på hvordan menn, kvinner, mannlighet og kvinnelighet har blitt tolket historisk, i litteraturen, kulturen og i naturvitenskapen.

1.3.2 Kvinnehistorie

Det finnes flere bøker som tar for seg utviklingen av kvinnehistorie, men jeg har valgt å konsentrere meg på boken «Å gripe fortida». I boken blir utviklingen til kvinnehistorien enkelt forklart. Kvinnehistorie, sett som en særskilt historisk underdisiplin, oppstod som en forlegning av den radikale feminismen som vokste frem på 1960-tallet. Da handlet debatten om at mange mente at kvinner hadde blitt usynlige i historien, eller rettere sagt at de hadde blitt gjort usynlige. Disiplinen som hadde vært praktisert tidligere, var historien om menn og av menn. Kvinnene hadde vært henvist til en posisjon som «det andre kjønn» om vi skal bruke uttrykket til den franske filosofen Simone de Beauvoir. Som en reaksjon på dette økte interessen for kvinnehistorie på 1970-tallet. Målet med en slik historie var å gjøre kvinner synlige i historien slik at den fikk en bedre kjønnsbalanse. De ønsket å få frem at også de tidligere samfunnene både besto både av menn og kvinner, ikke bare menn. Denne type historie tok for seg spesielt kvinner som hadde gjort det bra i typiske «mannssysler» slik som politikk og filosofi. Det som var mest banebrytende var nok at denne typen historie fikk fram historiske studier av samfunnsområder som tidligere hadde fått svært lite oppmerksomhet. Disse samfunnsområdene kunne være forholdene for tjenestejenter, sykepleiere, husmødre, prostituerte, kvinner i jordbruket eller kvinnelige industriarbeidere.¹⁰ Ida Blom var professor i kvinnehistorie ved Universitetet i Bergen og ble et godt kjent navn innenfor kvinne- og kjønns historien i Norge. Hun beskrev den tidlige fasen av kvinnehistorien både som en

⁹ Ibid: s. 8

¹⁰ Andersen, Rosland, Ryymn & Skålevåg (2015): s. 204

«oppdagelsesreise» og som «kvinnerenes sosialhistorie». Både hun og andre kvinnehistorikere fulgte de samme normene for vitenskapelighet som all annen historieskriving ellers. I 1975 skrev Blom en artikkel hvor hun fremhevet nettopp dette; kvinnehistorie representerte ikke et kunnskapsteoretisk alternativ til etablert historieskriving, men ville være nødt til å basere seg på de aksepterte historiske metodene.¹¹

Kategoriene «kvinne» og «mann» var de grunnleggende kategoriene som lå til grunn i starten for kvinnehistorien. Omkring 1980-tallet var det en rekke historikere som stilte spørsmål ved hvordan «menn» og «kvinner» var blitt konstruert som kategorier i historien. Et kjent navn innenfor dette temaet var Joan W. Scott. Hun mente at det trengtes flere historikere som burde interessere seg for hvordan «kjønn» opp gjennom historien hadde vært en grunnleggende kategori for å organisere verden. Noe som har ført til konsekvenser både politikk og samfunnsliv. Scott kalte dette for kjønns historie, og dette var noe annet enn kvinnehistorie. I stedet for å gjøre som kvinnehistorien, å gjøre det usynlige synlig, ønsket Scott å finne ut av hvorfor noe hadde blitt gjort usynlig. Dermed ble det etter den retningen vanligere å snakke om kjønns historie enn kvinnehistorie.¹²

Når det kommer til kvinners innsats under andre verdenskrig, har dette vært lite tematisert av norske historikere i etterkrigstiden. Usynliggjøringen av kvinner og rollene de spilte under krigen startet dermed allerede da krigen ble avsluttet. Mange kvinner som på flere måter hadde vært likestilt med mennene i motstandskamper, ble dyttet tilbake i kjønnsrollemønsteret som eksisterte før krigen. Mange av kvinnene som deltok aktivt under krigen var unge og giftet seg enten under eller rett etter krigen. Da lå forventningen til dem at de skulle bli mødre, bli hjemmевærende, stelle hus og se til barna. Det handlet også i stor grad om hva historikerne var opptatt av i etterkrigstiden. Allerede i 1959 påpekte filologen og motstandskvinnen Helga Stene det kjønnsmessige misforholdet som var i krigslitteraturen i sin artikkel «Norske kvinner i hjemmefronten» og tok dermed opp dette spørsmålet for første gang. 17 år etterpå kunne hun understreke at denne skjevheten hadde blitt enda mer tydelig i de siste 30 årene etter frigjøringen. Hun hevdet at det fantes hyllemeter med bøker som var skrevet av menn om menn, men det var bare centimeter med bøker som var om og av kvinner.¹³ Helga Stene hadde også helt siden 1949 årlig søkt til Norges allmennvitenskapelige forskningsråd om støtte til å skrive om krigsinnsatsen til de norske kvinnene, men fikk avslag

¹¹ Ibid: 204

¹² Ibid: 205

¹³ Jonassen (2020): 9

på dette 17 år på rad. Det var ikke før i 1976 at NAVF lyste ut midler til forskning i et kvinneperspektiv innenfor de humanistiske fagene. I de senere år har imidlertid norske kvinners innsats under krigen blitt inkludert i større verk. Celine Wormdal kom etter Helga Stene ut med «Kvinner i krig: Gløtt inn i en forsømt samtidshistorie» i 1979. Førti år etter det igjen kom Ingar Sletten Kolloen ut med det første bindet i serien hans «Under krigen» hvor han trakk inn kvinnene i den norske okkupasjonshistorien.¹⁴ Det er først i de siste tiårene at det har blitt forsket og skrevet mer om norske kvinners innsats under krigen. For å ta frem noen eksempler på det kom Grethe Vernø og Elisabeth Sveri i 1990 ut med «Kvinnerenes forsvarshistorie», Einar Sæter og Svein Sæter kom i 1995 ut med boken «XU – I hemmelig tjeneste: 1940-1945» og Tore Pryser i 2008 ut med boken «Kvinner i hemmelige tjenester: Etterretning i Norden under den annen verdenskrig». Dette er verk som går mer detaljert inn i kvinnerenes historie og innsats under krigen.

1.4 Disposisjon

Oppgaven er delt inn i tre hovedkapitler; Innledning, hoveddel og avslutning og alle disse har sine egne underkapitler. I innledningen presenterer jeg problemstillingen, hvilke metoder og kilder jeg har brukt og hvilke teorier som ligger til grunn for denne oppgaven.

Hoveddelen er selve analysen i oppgaven. Her fremstiller jeg mine funn og sammenligner dem.

I avslutningen legger jeg fram min konklusjon og avslutter med etterord.

Hoveddel

2.1 Tyskerne okkuperer Norge

Krigen startet med tyskernes overfall på Norge den 9. april 1940. Det var generalløytnant von Falkenhorst som hadde vært ansvarlig for planleggingen av overfallet, men det var Hitler som gav den endelige ordren om iverksettelse den 2. april 1940. De hadde koordinert overfallet slik at de tyske skipene med soldater nådde flere av kystbyene i Norge på samme tid den dagen overfallet fant sted. De fleste av disse byene tok tyskerne kontroll over på rimelig kort tid, men det skulle ta litt lengere tid før krigen nærmet seg Indre Salten.¹⁵ Det var ikke før den 22. mai 1940 at de tyske bombene traff Fauske sentrum hvor tre mennesker mistet livet. Den

¹⁴ Ibid: 10

¹⁵ Bakken (2017): 38

27. mai 1940 ble nabobyen Bodø bombet med overkant av 1200 bomber og 15 mennesker mistet livet. Samme dag som Bodø ble bombet, besatte de østeriske bergjegerne Rognan i Saltdal kommune. De hadde måneden i forveien kjempet seg nordover hvor målet var å nå Narvik. Tirsdag den 28. mai tok bergjegerne seg inn i Fauske.¹⁶

2.2 Beskrivelse av Salten

I mange historiske analyser er geografisk avgrensning en viktig del av analysen. Lokalhistorie har lange tradisjoner i alle verdens land og den innebærer både bygd og by. Framstillingene i lokalhistorien tar ofte opp de samme problemene som de nasjonale, men de tilskjærer seg lokalt. Dette ser vi også i denne oppgaven. Krigen traff hele landet og alle landets kvinner, men denne oppgaven er geografisk avgrenset til Salten-området med søkelys på Bodø, Fauske og Saltdal kommune. Det som er typisk for lokalhistorie er at den ofte har en mye sterkere mikroorientering. Det vil si at enkeltindivider og relasjonene mellom dem som regel får en mye mer fremtredende plass.¹⁷

Salten er et distrikt som befinner seg sentralt i Nordland fylke og som ligger på begge sider av Saltfjorden. Videre fortsetter Salten innover Skjerstadvfjorden og Saltdalsfjorden. Det er sju kommuner som regnes som en del av Salten og det er Fauske, Bodø, Saltdal, Sørfold, Steigen, Gildeskål og Beiarn. Bosetningen i Salten knytter seg til de flate partiene langs kysten og fjorden. Gruvestedet Sulitjelma som ligger i Fauske kommune ligger nær svenskegrensen som ble en viktig fluktrute under andre verdenskrig.¹⁸ Under krigen var ikke kommunikasjonen mellom de forskjellige stedene i Salten slik som vi kjenner den i dag. Det fantes ingen veiforbindelse mellom Fauske og Sulitjelma og det var heller ingen veiforbindelse til Saltdal. Det var dog jernbaneforbindelse mellom Løvgavelen og utskipningshavnen til Ankerske på Fauske som var ofte i bruk.¹⁹

2.3 Hverdagslivet

Først litt om tiden før krigen kom til Nordland. Med utgangspunkt i Fauske merket man bare indirekte utbruddet av andre verdenskrig den 1. september 1939. Krigene som foregikk i Polen og Finland var langt unna, så livet på Fauske foregikk stort sett som normalt. Noen få hadde begynt å frykte at krigen skulle nærme seg Salten og begynte å hamstre varer, imens

¹⁶ Ibid: 111

¹⁷ Andersen, Rosland, Ryymn & Skålevåg (2015): 30-31

¹⁸ Thorsnæs (2021)

¹⁹ Bakken (2017): s. 23

andre holdt seg rolig.²⁰ Samfunnet på den tiden var til en viss grad preget av klassekampen som hadde funnet sted i ti-årene tidligere.

Etter at andre verdenskrig brøt ut, var Fauskegutten Harald A. Enge med å lage en revy som skulle handle om krigen. Til denne revyen diktet han en sang hvor første vers lød slik:

*«Engelmajn og tyskeran de slåss,
men det e no så, det raka ikkje oss.
Så lenge krigen e begrensa te en så lokal konflikt,
har vi ikkje ti å legg oss bort i slekt»²¹*

I revyen danset Enge også ballet utkledd som Chamberlain og avsluttet med å danse utkledd som Adolf Hitler. Revyen kan stå som et symbol på hvordan befolkningen på Fauske så på krigen i 1939 – 1940. Det var få som forventet at krigen skulle nå Norge, og langt mindre til Fauske og omegn. I ettertid uttalte Enge seg om hvor naive de var. Enge fikk spesielt erfare det grusomme som fant sted da hans barndomskamerat fra Fauske, Harald Bugge, ble tatt av tyskerne og mistet livet i en tysk konsentrasjonsleir.²² Ved hjelp av bergjegerne fra den østerriksk divisjon marsjerte den tyske hæren inn i Fauske sentrum den 29. mai 1940 og etablerte seg der i de påfølgende dagene.²³

Dagliglivet til folk flest forandret seg da Norge ble okkupert av tyskerne, også for innbyggerne i Salten. Før okkupasjonen hadde det vært høy arbeidsledighet i Salten og den gang var det ikke noe som het dagpenger. De var nødt til å skaffe seg lønnet arbeid for å få endene til møtes. Da tyskerne okkuperte Fauske ble det arbeidspålegg blant innbyggere fordi tyskerne hadde et stort behov for arbeidskraft. Blant annet var byggingen av Nord-Norgesbanen den mest dominerende arbeidsplassen på Fauske. På den måten kunne de arbeidsledige få seg lønnet arbeid hos tyskerne, noe som var en positiv side av alt det vonde som oppsto i forbindelse med okkupasjonen.

Den største forskjellen for folk var kanskje nærværet av tyskerne. Likevel var ikke hverdagslivet så veldig forskjellig som før okkupasjonstiden. Det skal også nevnes at det var store forskjeller fra sted til sted, også innenfor Salten. I Sulitjelma hvor en tredjedel av

²⁰ Bakken (2017): s. 21

²¹ Ibid: s. 23

²² Ibid: s. 23

²³ Bakken (2008): s. 6

befolkningen i Fauske kommune bodde, var det ingen som var nødt til å dele hjemmene sine med tyskerne. På Fauske var det også svært få mennesker som måtte dele huset med tyskerne, og de som måtte det delte som regel bare deler av hjemmet og utedoen med dem. Annie Nystad, f. 11. april 1940 i Sandvik på Sandhornøy i Gildeskål, har fortalt meg om en barndom hvor småbruket deres måtte deles med tyskerne. Det var ikke stort av motstand man kunne gjøre på en liten plass og med tyskerne i sitt eget hjem, men hennes mor Sofie Kaspersen (f. 1918 – d. 2005) gav dem ingen hotellservice av den grunnen. Sofies svigerfar var veldig sta på at tyskerne fikk klare seg selv. Selv om de var soldater med våpen som kom og okkuperte huset, måtte tyskerne selv hente vann i fjøset. Sofie Kaspersen hadde mer respekt for sin svigerfar enn tyskerne med våpen, så tyskerne fikk aldri noe vann hos henne.

Da krigen brøt ut i Norge, begynte det hos mange en febrilsk hamstring av varer da de var usikre om hva fremtiden ville bringe. I bind 1 av «Fauske under andre verdenskrig» forteller Vidar Natvig fra Kvitblikk i Fauske kommune om sin mor, Hildur, som syklet til Fauske, til landhandler Odd Linde i Djupvik og helt til Tverå for å kjøpe og få tak i alt hva hun kunne og hadde råd til. Mannen hennes var nede ved fronten i sør, og dermed hadde hun ansvaret for hele familiens sikkerhet alene.²⁴ Dette må vi regne med var realiteten til mange kvinner på Fauske og i resten av Indre Salten under okkupasjonstiden. Kvinner som ble aleneforsørgere for sine barn på grunn av at mannen var borte.

2.4 Lokale oppfordringer til kvinnene

Vinterkrigen mellom Finland og Sovjetunionen var mye omtalt i lokalavisene vinteren 1939-1940. I datidens lokalavis «Salten» ble kvinnene ofte oppfordret til å hjelpe til i krigssituasjon. De ble ikke oppfordret til å delta i kamp eller motstandsarbeid, men ofte for å hjelpe de mannlige soldatene som var ute og kjempet. Den 29. april 1941 var det et innslag med overskriften «Et opprop til kvinnene» fra NTB. Her ble de lokale kvinnene oppfordret til å ta strikkepinnene fatt og strikke varme plagg til de mange norske guttene som kom til å tilbringe vinteren i kalde omgivelser i vinterkrigen mellom Finland og Russland. Det er tydelig at dette innlegget spilte på samvittigheten til kvinnene med å formulere slik som:

«Disse nordmene kjemper mot bolsjevisme og barbari for at vi og våre etterkommere skal kunne leve i fred og sikkerhet, og de setter livet inn for å sikre Norges selvstendighet i fremtiden. Derfor skylder vi disse norske gutter den allerstørste takk.

²⁴ Bakken (2017) s. 54

La oss kvinner gjøre noe for disse norske guttene våre, som beskytter oss slik at vi kan sitte lunt i våre hjem.»²⁵

Det var heller ikke slik at man samvittighetsmessig kunne unnslippe å bidra ved skyld på for dårlig råd for å kjøpe garn. Da ble kvinnene oppfordret til å finne et gammelt ullplagg de lenger ikke brukte og rekke det opp for å kunne strikke til de norske soldatene. De kunne heller ikke skyld på mangel på oppskrift da «*kvinnelige frivillige står til tjeneste med oppskrifter og mål*».²⁶ Videre for å styrke moralen for å hjelpe ble kvinnene tilbydd en kvittering slik at de i fremtiden hadde håndfast bevis på at de var med å hjelpe i kampen mot det onde. «*En slik kvittering vil siden vise at også du forstå hva denne alld tiders største kamp gjaldt, nemlig kampen for vår egen framtid og sivilisasjonens beståen i Europa. Norske kvinner; La strikkepinnene i vinter være et av de våpen vi stiller opp mot i bolsjevismen.*»²⁷

Selv om dette handler om vinterkrigen mellom Russland og Finland, går det inn i tidsperspektivet hva denne oppgaven dreier seg om. For å ta frem et eksempel som Haukland tar fram i sin bok «Hverdag i ruinene: Bodø 1940-1945» hadde Bodø lotteforening allerede under den finsk-sovjetiske vinterkrigen mobilisert kvinnene. Da hadde de 500 medlemmer og hele 350 av dem fortsatte å være aktive etter krigsutbruddet. Særlig før bombingene av Bodø i mai 1940 utgjorde lottene en stor forskjell. De tok seg av folk som flyktet fra kamphandlingene sørpå og sørget for at de britiske soldatene som også kom fra kampstriden i sør fikk forpleining. Lottene bidro også på evakueringskontoret, evakueringstidene og matstasjonene. I tillegg var det mange av dem som fungerte som stenografer, sekretærer og sjåførere for både sivile og militære myndigheter.²⁸

2.5 XU

Den største allierte etterretningsorganisasjonen som opererte på alliert side i Norge under okkupasjonstiden, var XU. Det var omkring 3000-4000 personer som var knyttet til organisasjonen som agenter, kurer og medhjelpere. XU arbeidet for den norske militære overkommandoen i London. Agentene i XU var ikke profesjonelle agenter. De var både menn og kvinner fra mange forskjellige yrker som ble rekruttert lokalt. I XU var hovedoppgaven å

²⁵ NTB (1941): s. 1

²⁶ Ibid: s. 1

²⁷ Ibid: s. 1

²⁸ Haukland (2012): 95

kartlegge det tyske okkupasjonsapparatet så detaljert som mulig og å skaffe informasjon for overkommandoen.²⁹

I Saltendistriktet var det omkring 50 personer som arbeidet for XU hvor omkring halvparten var «fast personale» og de andre informanter og kontakter på ulike vis. XU i Salten var en uavbrutt virksomhet fra 1943 og helt fram til frigjøringen. Organisasjonen var en av de viktigste og kanskje den mest velorganiserte motstandsgruppen i Salten, men likevel er den en av de minst kjente i ettertiden. Virksomheten til XU ble ikke omtalt i publikasjoner om krigen og personene som selv var involverte pratet svært lite om det.³⁰ Dette preger så klart muligheten til å finne kilder om temaet i ettertid, og kanskje særlig når det kommer til de kvinnelige medlemmene. Jeg har bare lyktes i å finne én kvinne i kildene til Sæther og Haukland, og det var Odine Jacobsen som er den eneste kvinnen jeg har klart å finne som var knyttet til en motstandsgruppe i Indre Salten. Odine Jacobsen var den eldste av medlemmene i Bodøgruppen 811 XU. Hun var kontordame ved politikammeret og hadde oversikt over det meste som skjedde der. Hun benyttet blant annet politimester Thune som en informant.³¹ Jacobsen var også sentral i arbeidet med å sende etterretningsinformasjon til de militære myndighetene i Sverige og ble aldri oppdaget for dette.³² Under krigen var hele 41,7 prosent av de ansatte i landets politietat NS-medlemmer, og man skulle tro at dette gjaldt for Bodø politikammer også, men det gjorde det ikke. Bodø var et av landets seks politikamre som ikke hadde tjenestemenn med tilknytting NS, og dermed ble politiet i Bodø et av de minst nazifiserte i landet.³³

Nasjonalt sett var det typisk at kvinner var med på å produsere og spre illegale aviser. Det finnes mange kilder om okkupasjonsårene som omtaler de illegale avisene som motstandsbevegelsen produserte og de får som regel en stor plass. Sør for Salten, nærmere bestemt i Rana, produserte undergrunnsbevegelsen i Norges Kommunistiske Parti en ukeavis kalt som het «Alt for Norge» fra 1943 av, men måtte innstilles samme høst da tyskerne begynte å komme på sporet av den. Nord for Salten, i Narvik, hadde det kommunistiske partiet tett forbindelse til det kommunistiske partiet i Sverige og deres avis «Norrskensflamman». Denne avisen ble en utbredt illegal avis i den nordre delen av Nordland. I Indre Salten derimot, kan det tilsynelatende se ut som om det ikke var noen produksjon eller

²⁹ Sæther (1995): 5

³⁰ Ibid: 5

³¹ Ibid: 11

³² Haukland (2012): 95

³³ Ibid: 163

spredning av illegale aviser. I Bodø var det enkelte som lyttet på sendingene fra BBC og skrev ned de interessante opplysningene og disse ble kopiert og distribuert til et lukket nettverk i perioden. På Fauske var det mange som hadde gjemt radioene sine i vedskjul og lignende, og fikk dermed med seg tilsvarende nyheter.³⁴

2.6 Solveig Edin

En av kvinnene jeg vil sette søkelys på er Solveig Edin som var gift med en grenselos og fikk kjenne på konsekvensene av det. Solveig Edin, født Paulsen, ble født den 29. desember 1919 i Sulitjelma i Fauske kommune og var gift med Trygve Edin. De bodde på Jakobsbakken i Sulitjelma der hun var husmor. Solveig var en av dem som fikk kjenne på kroppen hvilke konsekvenser som fulgte når man hjalp flyktninger over grensen til Sverige. I dette tilfellet var det faktisk mannen til Solveig, Trygve Edin, som hadde vist folk veien fra Sulitjelma til Sverige. En såkalt grenselos. Trygve klarte å flykte fra tyskerne da de kom for å ta han, men siden de ikke fikk tak i han bestemte tyskerne seg for å ta konen hans i stedet som hevn. Ragnar Ulstein forteller om natten Solveig ble tatt i sitt tre-bindts verk «Svensketrafikken». Solveig lå i sengen og sov med sine barn Ivan som snart var fem år og datteren Inger som var to og et halvt år. Klokken var rundt tre, natten til 17. desember 1944. Hun våknet av noe kaldt mot kinnet sitt og da hun åpnet øynene fikk hun øye på en tysk soldat som sto ved siden av sengen med et våpen rettet mot ansiktet sitt. Det at hun lå i sengen med sine to barn, stoppet ikke Tyskerne fra å arrestere henne. Barna ble sendt til foreldrene hennes, mens hun ble sendt til Bodø for avhør. Solveig var ikke den eneste kvinnen som ble arrestert den dagen på grunn av at hun var gift med en loser. De tok også en kvinne ved navnet Petra Strømhaug.³⁵ Ifølge andre historier fra grenselosere var sikkerhetspolitiet i Bodø nådeløs. Solveig fortalte aldri i detaljer om avhøret, men man kan gå ut ifra at hun ble avhørt under tortur. Etter dette ble hun overført til Trondheim kretsfengsel avdeling B i Munkegata 16. Her satt hun fra den 17. februar 1945. Videre ble hun overført til Vollan fra og med 17. mars 1945 hvor hun hadde fangenummer 4970. Der satt hun til hun ble løslatt den 29. april 1945.³⁶ Da hun kom hjem opplevde hun at datteren Inger var så sjenert at hun sprang og gjemte seg bak døren. Datteren husket ikke sin egen mor.

³⁴ Bakken (2020): 154

³⁵ Ulstein (1977) :328

³⁶ <https://www.fanger.no/persons/23543>

Etter krigen, i 1948, døde mannen hennes Trygve Edin den 8. april. Etter hans død måtte Solveig og barna flytte fra tjenesteboligen de bodde i, da noen andre måtte ha den. Solveig overlot barna til sine foreldre og satte nesen mot Trondheim for å lære seg et fag for å livnære seg. Det endte med frisørfaget og hun gikk fremtiden i møte med en redusert helse mens Norge gikk inn i sin gullalder. Våren 1976 ble det søkt om krigspensjon for henne via Krigsinvalidforbundet, men hun hørte aldri noe fra dem.³⁷

2.7 Julia Johansen, «Mor Botn»

Innerst i Saltdalsfjorden ligger Botn som før andre verdenskrig var en liten bygd hvor befolkningen bare var på et ti-talls mennesker. Våren 1942 ble flere av lokalbefolkningen tvunget av tyskerne til å bygge brakker, vaktårn og å sette opp piggrådgerder i skogen ovenfor Botn uten å få vite hva det skulle brukes til. De hadde likevel en anelse om hva som kom til å skje, og det viste seg at tyskerne kom til å bruke stedet til å huse over 400 jugoslaviske fanger til enhver tid som skulle bygge vei. Strekningen var mellom Botn og Rognan og ble kalt for «Blodveien» etter alt det grusomme som fant sted der.³⁸ Det var flere i Botn som hjalp fangene i det skjulte, også når de ønsket å flykte. De bidro både med mat og klær, men også husly, gjemmesteder og losing til svenskegrensen. Ikke langt fra fangeleiren bodde Julia Johansen som fikk kallenavnet «Den serbiske mor» og «Mor Botn» av fangene. Det var et kjæleavn som tydelig beskrev den snille og modige kvinnen.³⁹

Branko Milenkovic var en av fangene ved leiren, og den 23. juni 1943 klarte han å rømme. Da han omsider kom til Botnvann møtte han på Julia Johansen, Mor Botn, som han kjente igjen. I hendene hadde hun en eske med kaker som hun gav han litt av før hun pekte fingeren i retning veien han måtte rømme. Dette kunne kostet Julia dyrt om hun ble tatt av tyskerne.⁴⁰ En annen fange som klarte å rømme samme dagen var Dragisa Bacanin. Han hadde også klart å løpe fra leiren og støttet på Julia med kakeboksen han også. Hun gav han hele kakeboksen og bad han med inn i huset sitt. Der gav hun han tørre klær og sko som tilhørte sønnen og mat for å ha med på veien. Etter å ha sett seg om overalt førte hun ham ut og viste han veien han måtte rømme.⁴¹ I Cveja Jovanovic sin andre bok, «Blodveien til nordpartisanavdelingen» beskriver en mann som bare går under navnet «Hirdvokteren A 16» i boka at Julia Johansen ofte gjemte unna mat til fangene. Bak steiner og jordklumper kunne fangene finne små pakker med mat

³⁷ Jovanovic (1985): 214

³⁸ Jovanovic (1985): 95

³⁹ Ibid: 197

⁴⁰ Ibid: 209

⁴¹ Ibid: 211

slik som brødskiver med margarin, fisk eller poteter. Han kunne også fortelle at sjefen for hele fangeleiren i Botn, Fritz Kiefer som ble omtalt som en sadist, hadde skutt en fange på trappen til Julia da han forsøkte å ta noen poteter som hun hadde latt stå der. Den skumle Kiefer skremte ikke Julia, og hun trappet opp hos han og slapp ut all sin forakt for det han nettopp hadde gjort. Det var ikke den eneste gangen hun talte Kiefer midt imot. En dag hadde fangene vært kommandert til å hugge ved i furuskogen, men denne skogen var det Julia som eide. Også da trappet hun opp midt i arbeidet og forbød tyskerne å forsyne seg av skogen hennes. Hensikten hennes var at fangene skulle slippe å gjøre det arbeidet.⁴²

Et annet mulig funn jeg ønsker å ta med, er om kvinnene jeg har portrettert i denne oppgaven kan kobles sammen på et vis. Jeg har ingen oversikt over om Julie Johansen og Solveig Edin kjente hverandre eller ikke, men det finnes en mulighet for at de sammen hjalp en flyktning på hans rute. I boken «Svensketrafikken.3: Flyktninger fra Trøndelag og Nord-Norge» av Ragnar Ulstein kan vi lese om en russisk krigsfange som kom stoblende ned til Jakobsbakken høsten 1943 og banket på hos Solveig og Trygve Edin. Han hadde rømt fra fangeleiren i Botn over fjellet. Denne russeren hadde så store frostskeer etter ferden over fjellet at det hang isklumper på huden hans. Legen ble kontaktet snart og kom så snart han kunne. Da han satt seg ned for å klippe bort strømpene han hadde på seg, kommenterte legen at de var så lik de strømpene de strikket i Botn. Mest sannsynlig hadde den russiske flyktningen fått hjelp fra noen i Botn, og kanskje dette var Julia Johansen. På den måten kan kanskje Julia Johansens og Solveig Edins historie knyttes sammen uten at de kjente til hverandre.⁴³

Julia Johansen, hun som de serbiske fangene så på som «den serbiske mor», var ikke med i noen motstandsgruppe. Likevel viste hun motstand mot tyskerne med å hjelpe fangene med mat og i fluktforsøk mot tyskernes vilje og ved å vise sin forakt for tyskernes arbeidsmetoder. For sin innsats mottok hun en utmerkelse av president Josip Broz Tito etter krigen.

2.8 Jenny Johansen

Denne delen er basert på et intervju av Jenny Johansen om Julia Johansen, Mor Botn, intervjuet av Trond Ole Slettvoll som jeg har fått gjenfortalt. I intervjuet av Jenny forteller hun også om hendelser og opplevelser hun selv erfarte i Botn under andre verdenskrig. Jenny Johansen var gift med Håkon Johansen som var sønnen til Julia Johansen. Intervjuet denne teksten er basert på fant sted den 13. september 2010. Jenny Johansen var da 90 år gammel. Historien til Jenny Johansen har aldri blitt nedskrevet før nå.

⁴² Jovanovic (1988): 152

⁴³ Ulstein (1977): 297

Jenny Johansen var født i 1915. Hun ble senere gift med Håkon Johansen, noe som gjorde henne til svigerdatteren til Mor Botn. Under andre verdenskrig bodde Jenny, ektemannen og sønnen deres Arne, sammen med svigerforeldrene Julie Johansen og ektemannen hennes i et tømmerhus i Botn. Huset låg like ved veien som førte opp til serberleiren. I intervjuet forteller Jenny om opplevelser hun selv erfarte fra tiden 1943 – 1944. Jenny observerte mange grusomme hendelser ved kjøkkenvinduet i huset i Botn. En dag satt Jenny inne og observerte hva som foregikk ute da fangetroppene kom gående langs veien fra arbeidsstedene. En tysk vaktssoldat sto på ved hjørnet av tømmerhuset og observerte fangene. Julia drev da og bakte eldhuset. Akkurat da prøvde en av serberfangene, en ung gutt, å snike seg unna troppen og begynte å kripe mot eldhuset i et håp om å få seg mat fra Julia. Dessverre for fangen fikk den tyske vaktssoldaten med seg dette og uten betenkningstid avfyrte han flere skudd mot den unge gutten. En annen gang da serberfangene kom gående langs veien fra arbeidsstedene, skulle enda et liv gå tapt utenfor det vesle huset. Tidligere denne dagen hadde Jenny lagt til sides potetskrell på oversiden av huset slik at hønene kunne spise det. Da fangene kom gående langs veien, fikk en av fangene øye på potetskrellet. Utsultet som han var, klarte han ikke å stå imot fristelsen. Han sprang til potetskrellet og samlet med seg litt av det. Jenny og familien som satt ved middagsbordet hørte deretter lyden av maskinpistolen til fangevokteren. Og dermed mistet en til fange livet i et forsøk på å nærme seg selv på litt potetskrell. Jenny fortalte også om en syk fange som ble slept ut av rekken av en fangevokter og skutt. De andre fangene måtte deretter slepe med seg sin døde kamerat opp igjen til fangeleiren. Disse hendelsene beskriver den grusomme behandlingen serberfangene fikk i fangeleirene og hvor ubarmhjertig de tyske soldatene kunne være mot svake og forsvarsløse mennesker. Både Jenny og andre jenter kastet titt og ofte inn mat i fangerekkene som kom gående langs veien. På lik linje med sin svigermor, Julia Johansen, var ikke Jenny med i noen motstandsbevegelse, men viste sin motstand ved å hjelpe fangene i Botn ved å gi dem mat når tyskerne ikke fulgte med. Hun var altså en integrert del av arbeidet til Julie Johansen.⁴⁴

2.9 Brynhild Strøm

Historien om denne kvinnen foregikk ikke i Salten, men i Oslo. Likevel var hun fra Bodø kommune og fortjener sin plass i historien. Informasjonen jeg har hentet til denne delen har jeg hentet fra Per Bjørn Pedersens bok «Av mørke gror lys». Brynhild Strøm ble født den 27.

⁴⁴ Intervju av Trond Ole Slettvoll

januar 1903 på Straumøya ved Saltstraumen i Bodø kommune. Hun var datter av Julius Harvei og Kristofa Harvei, f. Olsen som bodde på småbruket Harveien.⁴⁵ Faren Julius var både steinhugger og sosialist. Dette samfunnssynet skulle påvirke flere av barna hans så mye at mange av de de deltok i kommunistbevegelsen. Det var bare Brynhilds ti søsken som vokste opp på Harveien, Brynhild ble oppfostret på nabogården Furre hos de to ugifte søstrene; Helfrid og Elisabeth Furre. Brynhild ble ikke satt bort hos dem på grunn av nød eller sult på Harveien, hun vokste opp der av bare på grunn av at de to søstrene så inderlig ønsket seg et barn i huset deres. Dette førte til at Brynhild hadde en trygg og god oppvekst hos søstrene, og hun manglet ingenting. De forgudet henne og kledde henne opp i fine klær, noe søsknene på nabogården misunte henne. Dessuten var Elisabeth lærerinne, noe som kom Brynhild til gode. Likevel visste Brynhild fra tidlig alder hva hun ville. Hun kunne både være sta og trassig og hun lot seg ikke styre fullt og helt av andre allerede som liten jentunge.⁴⁶ Søstrene Furre hadde planer for Brynhild. De ønsket at hun skulle få en utdanning og helst begynne på lærerskolen i Tromsø, for Brynhild hadde svært gode evner til å kunne bli en lærerinne. Etter Brynhilds konfirmasjon ble hun igjen noen måneder på gården og hjalp til med det som trengtes der. Etter hvert som hun gikk og trasket rundt, ble hun mer og mer i tvil om hva hun ville gjøre med livet sitt. Skulle hun følge søstrenes ønske om utdanning, eller ville det være utakknemlig av henne å gjøre noe annet hvor hun kunne bryte opp med det som mer og mer ble et innelukket bygdesamfunn?⁴⁷

Mot slutten av første verdenskrig bestemte Brynhild seg for at hun ville ut i verden, være fri og leve sitt eget liv. Hun ønsket at foreldrene på Harveien skulle være de første til å få høre om avgjørelsen om å ikke starte på skolen til høsten, men dette ble ikke mottatt like pent som Brynhild ønsket. Faren Julius fyrte seg opp og lurte på hvordan i all verden Brynhild kunne være så utakknemlig å takke nei til utdanning etter alt som søstrene Furre hadde gjort for henne. Til tross for dette hadde Brynhild bestemt seg. Og hvordan kunne hennes egen far som hadde gitt fra seg datteren til noen andre, nå kreve å bestemme over henne? Det endte med at Brynhild og moren skiltes fra hverandre i sinne, og faren Julius sa ikke stort til henne. For søstrene Elisabeth og Helfrid derimot, var det en trist dag da Brynhild dro.⁴⁸

Brynhild reiste til Oslo. De første årene der livnærte hun seg ved å jobbe ved forskjellige husposter som å passe barn, vaske klær og lage mat for herskapet. På den tiden var det en

⁴⁵ Den norske stat (1951): s. 247

⁴⁶ Pedersen (2003): 12

⁴⁷ Ibid: 15

⁴⁸ Ibid: 18

rekke unge kvinner fra Nordland som søkte seg jobb i hovedstaden for et friere liv. Lønnen var ikke det beste, men det fungerte for Brynhild.⁴⁹

Etter noen år i Oslo kommer Brynhild i kontakt med miljøet i kommunistenes hovedorgan «Arbeideren». Der fikk hun seg en enkel kontorjobb og jobbet med den store interessen; revolusjonen som skulle fjerne ulikhetene blant menneskene og gjøre jorden til et bedre sted å leve på. Hos «Arbeideren» møtte hun også Carsten Aasebøe som skulle bli hennes kjæreste.⁵⁰ Helt fra midten av 1930-tallet hadde Brynhild vært en aktiv partiarbeider. Først var hun medlem i ungkommunistene i NKU, og senere i selve partiet. Hun la hele sjelen sin i å fremme bevegelsens mål: et nytt og arbeiderstyrt Norge. Etter endt arbeidsdag i «Arbeideren» møttes ofte journalistene og andre ansatte på caféene som var i samme strøket som avisen holdt til, for å møte likesinnede. På samme tid troppet tyskerne inn i Norge.⁵¹ For de norske kommunistene ble pakten mellom Hitler og Stalin vanskelig å oppdrive. De søkte etter forklaringer på hvordan Stalin kunne gå i ledetog med diktatoren fra Tyskland. Var det et svik mot alt det de hadde stått for, eller hadde Stalin andre planer? Dette var et spørsmål som ble grundig diskutert innenfor partiet. Noen valgte å forlate partiet, mens andre ble. Etter mye for og imot bestemte Brynhild seg for å bli og følge partilinjen.⁵²

Innad i kommunistpartiet var det stor usikkerhet til hvordan de skulle forholde seg til okkupasjonsmakten. Likevel forhindret ikke det enkeltpersoner og mindre grupper å gå sammen på egenhånd for å forberede en fremtidig, kommunistisk motstandsbevegelse. En av de som var tidlig ute med knytte seg til en motstandsgruppe var Brynhild. Selv om hun hadde lojalitet både ovenfor Moskva og den offisielle partilinjen, syntes hun at man ikke kunne stå passivt å se på at tyskerne tok seg til rette da nazismen og alt den innebar sto i sterk kontrast til at hun trodde og arbeidet for. Hun begynte derfor straks å gå med illegale aviser og formidlet beskjeder mellom partiet og ungdomsorganisasjonen.⁵³ Da tyskerne i 1941 gav påbud om at alle måtte gå rundt med legitimasjonskort på seg for å få lettere kontroll på befolkningen ute i gatene, ønsket motstandsgruppen Brynhild var medlem i å gjøre dette vanskeligere for dem ved å lage falske legitimasjonskort. Brynhild var en av dem som formidlet de falske legitimasjonskortene til dem som trengte dem mest; de som var kommet i Gestapos søkelys. Brynhild oppbevarte kortene hjemme hos seg selv samtidig som hun

⁴⁹ Ibid: 22

⁵⁰ Ibid: 30

⁵¹ Ibid: 38

⁵² Ibid: 42

⁵³ Ibid: 44

formidlet kontakt til grupper som sto utenfor bevegelsen. Dette var livsfarlig arbeid, og ble hun tatt ventet Gestapo og deres brutale forhørsmetoder.⁵⁴

I september 1941 ble flere av Brynhilds venner i partiet arrestert, blant dem var Carsten Aasbøe som senere ble overført til Fangeleiren på Grini og deretter i konsentrasjonsleir i Sachsenhausen utenfor Berlin. Dette tok Brynhild svært tungt, men fortsatte likevel med det farlige arbeidet. Hun skulle aldri få vite at Carsten døde i konsentrasjonsleiren Bergen-Belsen i mars 1945.⁵⁵

Den 17. mai 1942 på Gestapos hovedkvarter på Victoria Terrasse, hadde Gestapo i flere uker planlagt en større aksjon mot kommunistene. Ved hjelp av sine norske agenter hadde de skaffet seg en oversikt over en del av virksomheten de kommunistiske gruppene drev på med. Brynhild var en av dem som sto på Gestapos lister, og på selve nasjonaldagen skulle hun få besøk av dem. Brynhild tenkte for seg selv at Gestapo ikke kunne ha mye informasjon på henne, og sa seg villig til å dra med dem. Hun fortalte husverten at hun snart ville være tilbake igjen. Etter at Brynhild hadde dratt ble noen av gestapofolkene igjen for å undersøke leiligheten. Og de fant det de lette etter; en eske med avslørende papirer som Brynhild hadde gjemt under sengen. Dermed kunne de slå fast at Brynhild var en sentral brikke i kommunistenes spill.⁵⁶

Allerede i bilen startet Gestapo forhøret av Brynhild. De gikk rett på sak og ba henne fortelle om hennes kontakter, men Brynhild forble stille og ønsket ikke å røpe noe. Da de kom fram til Victoria Terrasse, bestemte de seg for at de skulle få henne til å snakke om det så krevde å ta de hardeste midlene i bruk. Brynhild ble ført opp til værelse nummer 429. Først var det to assistenter som avhørte Brynhild, men hun nektet å svare. De som satt i rommet ved siden av kunne tydelig høre lyden av slag, stønn og rop, men ikke lyden av Brynhild som røpet informasjon. Hun forholdt seg taus utover dagen, selv om slagene ble hardere og hardere, og kom tettere og tettere. Knyttnevene ble byttet ut med stålkøller med gummibelegg. Gestapo fortsatte å gå løs på Brynhild over hode, rygg, armer og ben. Til tross for all smerten nektet hun å avsløre sine medsammensvorne. Hun forble taus helt fram til hun mistet bevisstheten. Hun pustet så vidt og det rant blod fra hele kroppen. Brynhild Strøm våknet aldri mer etter dette, og døde 17. mai 1942. Hun røpet aldri noe ovenfor Gestapo.⁵⁷

⁵⁴ Ibid: 48

⁵⁵ Ibid: 49-50

⁵⁶ Ibid: 65

⁵⁷ Ibid: 67-68

2.10 Eva Jørgensen

For å kunne sammenligne situasjonen i Salten med andre steder i Norge, har jeg valgt å ta med historien til Eva Jørgensen. Denne delen baserer seg på informasjon hentet fra Mari Jonassens bok «Norske kvinner i krig 1939-1945». Eva Jørgensen var født den 10. juli i 1921 i Vang på Hedmarken. Hun var altså 19 år da krigen brøt ut i Norge. I 1932 flyttet Eva til morfaren sin på Hamar for å begynne på middelskolen og senere flyttet resten av familien etter da faren døde. Våren 1941 tok hun eksamen artium og høsten samme året begynte hun på husmorskolen og fortsatte på handelsskolen året etterpå. Høsten 1942 flyttet Eva til Oslo for å videreutdanne seg, og der lærte hun både maskinskriving og stenografi som førte til at hun et halvt år senere ble ansatt ved Samferdselskontoret på Hamar.⁵⁸

Mens hun arbeidet på Samferdselskontoret, ble hun kontaktet av den lokale Milorg-lederen Juell Christian Sandberg på høsten i 1944 som ledet Milorg D25. Han ønsket at hun skulle arbeide for ham som kontordame da planen var at han etter krigen skulle jobbe som aktor i landssviksakene. Til tross for at Eva hadde liten erfaring fra motstandsarbeid, sa hun ja. De møttes minst to ganger i uken på posthuset i Hamar og utvekslet korte beskjeder om arbeidet. Samme høsten rådde det en stor usikkerhet på Hedmark. Mange ble arrestert og Milorg 25 sitt arbeid ble mer eller mindre torpedert av Gestapo og alle anslagene de gjorde den høsten. Distriktssjef Sandberg visste at han var i faresonen, men kunne ikke flykte på grunn av familien. Den 2. desember 1944 ble Sandberg skutt og døde tre dager senere.⁵⁹

Etter drapet på Sandberg følte Eva seg forpliktet til å ta over den tidligere Milorg-sjefens oppgaver og en stor del av ansvaret for å reorganisere Milorg-gruppen falt på Eva. Hun både organiserte nye ledere til grupper som manglet det, våpenslipp fra England, organiserte flyktingtransporten i perioder og opprettet kontakt med Overkommandoen i London.⁶⁰ Under arbeidet gikk hun under dekknavnet «Jakob.» Da april 1945 kom måtte Eva gå i dekning, og sammen med resten av ledelsen i D25 opprettet de et nytt hovedkontor på Furuberget hvor hun befant seg helt til freden kom i mai 1945. Å arbeide innenfor den militære motstanden var svært farlig arbeid og mange risikerte å komme i Gestapos søkelys. Ser vi på Brynhild Strøms sak ser vi hvor store konsekvenser det kunne føre til. Milorg var en viktig motstandsbevegelse i arbeidet mot den tyske okkupasjonen og NS forsøk til å omvende det norske folk til den nasjonalistiske ideologien. Milorg produserte paroler og regler for hvordan en «god» nordmann skulle oppføre seg, og for å spre denne informasjonen var det et stort behov for

⁵⁸ Jonassen (2020): 288

⁵⁹ Ibid: 289

⁶⁰ Ibid: 290

medhjelpere. Både kvinner og menn skrev, trykte opp og distribuerte illegale aviser, de protesterte mot nazifiseringen som foregikk i undervisningsinstitusjoner og i resten av samfunnet. Disse menneskene gikk inn i det som senere ble omtalt som «holdningskampen»⁶¹

Etter at freden kom til Norge, opplevde Eva Jørgensen et likestillingsmessig tilbakeslag og hun var nok ikke alene om dette. Da kongefamilien kom hjem til Oslo den 7. juni 1945, ble det et par dager etterpå arrangert en parade for hjemmestyrkene som skulle gå gjennom Oslos gater. 15 000 Milorg-soldater fra hele landet var med og marsjerte opp Slottsbakken. Dette var en gledens dag, men Milorg-leder Eva Jørgensen fikk ikke være med på grunn av at hun var kvinne. Mennene som hadde overtatt kommandoen i Hamar mente at det ikke passet seg å ha kvinner med i paraden. Selv med alt arbeidet hun hadde gjort for Milorg, ble hun ikke funnet verdig nok til å ta imot kongens heder. Til tross for denne skuffelsen, reiste hun inn til Oslo for å se på paraden. Der oppdaget hun raskt at andre kvinner deltok i paraden med sine Milorg-grupper, og at hennes ledere dermed ikke hadde hatt grunnlag for å nekte henne å delta. Det var grusomt for Eva å se at de verdsatte henne så lite, og de kom aldri med noen beklagelse i ettertid.⁶²

2.11 Lokale NS kvinner

Hva med de som ikke var motstandere til okkupasjonen av tyskerne? Nasjonal samling ble stiftet samme året som Adolf Hitler kom til makten i Tyskland i 1933. Den 1. februar 1942 ble en stor dag for medlemmene i NS i Salten da Vidkun Quisling ble regjeringssjef.⁶³ Nyhetene om den nye statsministeren ble markert på radioen, og på den tiden var det kun medlemmer av NS som hadde lov til å eie radio. Etter at den nye regjeringen var dannet var det flere som meldte seg inn i NS. En tredjedel av dem som meldte seg inn var under 25 år og det var flere kvinner enn menn som meldte seg inn.⁶⁴ Under arbeidet med denne oppgaven har det vært lettere å finne primærkilder om lokale NS kvinner enn det har vært å finne primærkilder om lokale motstandskvinner. I Nordlands Framtid mandag den 5. november 1945 kan vi lese om at Elsa Svartnes på 23 år fra Bodø ble dømt til 120 dagers fengsel for å ha støttet Nasjonal Samling. Tiltalte erkjente seg skyldig, noe som var uvanlig for tidligere NS-medlemmer å gjøre etter krigen. Elsa Svartnes meldte seg inn i NS den 1. august 1941, men hevdet at hun i

⁶¹ Ibid: 291

⁶² Ibid: 522

⁶³ Kjell bakken (2019) :27

⁶⁴ Ibid: 29

løpet av tiden der endret mening om partiet og ikke ønsket å være medlem av det lenger. Likevel ble det etter foreliggende dokumenter gått ut fra at Elsa Svartnes ikke meldte seg ut av NS, men heller ble ekskludert. Det ble også bevist at Elsa Svartnes ved siden av å være NS-medlem også søkte seg til Oslo for å delta på et NS-arrangement. Det som ble høyst avgjørende for straffemålingen hennes var *«hennes utekkelige omgang med tyskerne»* som det blir beskrevet i avisen. Hun hadde hatt forhold til to forskjellige tyskere, og hadde fått et barn med den ene av dem. Rettsaken endte med at Elsa Svartnes ble dømt til 120 dagers fengsel og i tillegg tap av rettigheter i 10 år etter landssvikanordningen prg. 11, punkt 1-4. Elsa Svartnes vedtok dommen på stedet.⁶⁵

Et annet eksempel er fra et innlegg ifra datidens lokalavis «Salten» i 1943 skrevet av landskjente Marie Hamsun. Overskriften er «Hvorfor jeg er medlem av NS». Innlegget lyder følgende:

«NS programs høye idealitet midt i en tid av materialisme, slapphet og dekadense gjorde at jeg av hele min sjel sluttet meg til. Ved valget i 1936 var det én stemme for NS i min bygd. Det er en av de få ting jeg er stolt av i mitt liv, at det var min.

*Etter 25. september 1940 meldte jeg meg inn i partiet, fordi reelt medlemskap nå ble en direkte nødvendighet for meg, hvis jeg ikke skulle føre meg som en landsforræder.»*⁶⁶

I denne tiden av okkupasjonstiden var det stadig korte innlegg på første side i flere av avisene av folk som begrunnet hvorfor de hadde meldt seg inn i Nasjonal Samling. Mange av disse var landskjente slik som Marie Hamsun over, men det var også flere lokale som begrunnet sitt medlemskap.⁶⁷ I Bodø var den en forholdsvis høy andel som var medlemmer av NS under krigen. Så mye som seks prosent av befolkningen var medlemmer om man tar utgangspunkt i stemmene ved stortingsvalget i 1936. Om vi tar utgangspunkt i prosentandel med medlemmer i NS, var Bodø plassert som tredje største i Nordland når det kom til NS-medlemskap. Dette kan ha en sammenheng med at Bodø var fylkeskontor for flere av avdelingene til NS, samt til ungdomspartiet til Nasjonal Samling.⁶⁸ I Linda Helén Hauklands bok, «Hverdag i ruinene: Bodø 1940-1945», kan vi lese om et brev datert 15. mars 1944 sendt fra Ingebjørg Wiig som tilhørte Nasjonal Samlings Ungdomsfylkings kontor i Bodø. Brevet ble sendt til alle

⁶⁵ Nordlandsframtid (1945): 3

⁶⁶ Marie Hamsun (1943): 2

⁶⁷ Bakken (2020): 36

⁶⁸ Haukland (2012): 161

tillitsjenter i ungdomspartiet og i brevet ble det etterlyst et ønske om mer aktivitet i lokallagene. Vi kan også lese om Lillian Larsen som var en del av virksomheten i Bodø og hadde som oppgave å verve jenter til NSUF.⁶⁹

Etter krigen var det disse kvinnene som ble ansett for å tilhøre «den gale siden» som fikk mest oppmerksomhet. Det norske folk var svært fordomsfulle, og nasjonalfølelsen sto sterkt. Etter fem år med okkupasjon var hatet til de som sympatiserte med okkupasjonsmakten enormt. Landssvikoppgjøret som fant sted i Norge, blir ofte omtalt som det mest omfattende i Europa. Bare man hadde vært medlem av NS kunne man bli tiltalt for landssvik.

2.12 Minnene blir vasket ut

Tiden etter den tyske okkupasjonen gav kvinnene forskjellige opplevelser. Mange satt igjen som enker og alene med forsørgeransvar for sine barn, mens andre fikk både sønnene sine og ektemennene sine hjem igjen. Når det gjelder arbeidet kvinnene utførte under andre verdenskrig, kom også dette med en bismak. Kvinner fikk ikke den samme oppmerksomhetene som mennene fikk etter krigens slutt, og særlig kvinnene i nord. Etter krigen var det få kvinner som fortalte om sine opplevelser under krigen, og de av dem som valgte å fortelle sin historie ventet ofte med å fortelle den i flere tiår etter at freden kom. Kvinnenes erfaring fra krigen passet ikke inn i datidens kjønnsrollemønster hvor husmoridealet sto sterkt sammen med forventningene om kyskhhet og renhet.⁷⁰

Hvis vi ser på etterretningsorganisasjonen XU var denne svært hemmelig. Det handlet om å være anonym da det ikke skulle gå rykter rundt om at organisasjonen eksisterte. Denne holdningen ble videreført etter at krigen var slutt og mange var nødt til å skrive under på en taushetserklæring. Denne tausheten varte helt fram til 1988 da forsvarsminister Johan Jørgen Holst opphevet taushetsplikten i samråd med forsvarssjefen. Til tross for dette har det fortsatt vært svært få som offentlig har stått fram med deres historie og mange har tatt den med seg i grava.⁷¹ Med tanka på at XU var den organisasjonen med flest kvinnelige medlemmer må vi gå ut ifra at det er mange av disse kvinnene vi aldri kommer til å høre historien til. Dermed er dessverre mye av kvinners historie under andre verdenskrig gått tapt.

⁶⁹ Ibid: 162

⁷⁰ Jonassen (2020):528

⁷¹ Sæter & Sæter (1995): 12

Avslutning

3.1 Konklusjon

Problemstillingen til oppgaven er: «Kvinneres rolle under andre verdenskrig i Indre Salten».

Oppgaven setter søkelys på flere enkeltkvinner fra Indre Salten, og to kvinner som aktivt deltok i motstandsarbeid i Oslo og Hamar.

Det første vi kan konkludere med er at motstandsbevegelsen i form av motstandsgrupper ikke var like utbredt i Indre Salten som i andre steder og storbyer. I Botn, hjemsplassen til Julia og Jenny Johansen, var det bare et ti-talls mennesker som bodde under krigen, mens det i Oslo bodde omkring 280 000 på samme tid. Motstandsarbeid kan tenkes å være lettere å utføre på plasser hvor befolkningsantallet er større, da man kan gjemme seg i folkemengden. På plasser hvor det er svært få innbyggere slik som i Botn, vil det kanskje være mer gjennomskuelig hvem som utfører motstandsarbeid. Selv om arbeidet Brynhild Strøm og Eva Jørgensen utførte var svært farlig og førte til at Brynhild ble tatt, var organiseringen av det arbeidet lettere å utføre i storbyene enn om det skulle vært utført i Indre Salten. Derfor var ikke motstandsbevegelsen like utbredt i Indre Salten. Det var ingen lokalproduserte illegale aviser som ble spredt rundt omkring i Indre Salten slik som det var både nord og sør for Salten. Den eneste kvinnen jeg klarte å knytte opp mot en motstandsgruppe i Indre Salten var Odine Jacobsen fra Bodø. På lik linje med Eva Jørgensen i Milorg og Brynhild Strøm i den kommunistiske motstandsbevegelsen, var kontorarbeid og organisering en viktig del av Odines oppgaver innenfor motstandsarbeidet.

Mange kvinner var med å spille en stor rolle da det kom til å hjelpe krigsfanger å overleve og å flykte. Solveig Edin fra Sulitjelma fikk kjenne på hvordan det var å bli straffet for ektemannens sitt arbeid i å løse flyktninger over grensa til Sverige, og hun var som tidligere nevnt ikke den eneste som fikk denne skjebnen. Julia og Jenny Johansen er eksempler på hvordan kvinner spilte en stor rolle i å hjelpe krigsfanger å flykte fra det grusomme forholdene i fangeleirene.

Som nevnt i innledningen, ønsket jeg også å se på de lokale NS-kvinnene. Det overrasket meg stort at det var veldig enkelt å finne kilder og fullt navn på lokale kvinner som var med på tyskernes side under krigen, kontra å finne navn på lokale kvinner som viste sin motstand. Dette kan samsvare med statistikken om at det var flere unge jenter som meldte seg inn i

partiet enn det var menn. På grunn av det nasjonale oppgjøret for landssvikere etter krigen må man gå ut ifra at dette har gjort det lettere å finne disse kildene. Det var altså et større jag på å finne de kvinnelige «landssvikerne» enn å finne kvinnene som stilte seg imot okkupasjonsmakten.

Til tross for at både Fauske og Bodø ble bombet og at tyskerne marsjerte inn i byene, gikk hverdagslivet for Indre Saltens innbyggere tilsynelatende likt som før krigen. Den store forskjellen var nærværet av tyskerne, men det ble aldri ført noen store kamphandlinger i regionen annet enn bombingene. Det var nok mange av kvinnene i Indre Salten som opplevde å få større ansvarsroller da krigen kom i form av å bli eneforsørger for eventuelle barn, få endene til å møtes med alt av rasjonerings og samtidig prøve å leve et like normalt liv som før krigen. Mange av kvinnene som hadde barn følte seg kanskje begrenset i å aktivt delta i motstandsarbeid da dem måtte fokusere og bruke tiden på barna. Kvinneorganisasjoner var også med å spille en stor rolle under krigen da de hjalp til med syke og sårende, organisering, mat og forpleining. Problemet er at mye av denne typen historie ikke har blitt skrevet ned eller fortalt videre. Man kan undre seg på hvorfor det er skrevet så lite om kvinner i forhold til menn under okkupasjonstiden, både lokalt og nasjonalt. En opplagt grunn kan så klart være det at det var flere aktive menn i forhold til aktive kvinner under krigen og menn og kvinner hadde forskjellige roller under motstandsarbeidet. Menn deltok som regel i den militære motstanden som det har blitt skrevet mest om, mens kvinner deltok i den sivile som det har blitt skrevet mindre om. Likevel vet vi fra resten av Norge at det fantes kvinner i den militære motstandsbevegelsen, og man kan da spørre seg om kvinner faktisk har blitt anonymisert og oversett i motstandshistorien. En annen grunn er at mange av kvinnene valgte å tie om sin rolle under krigen da freden kom. Mange følte ikke et behov for eller ønsket ikke å fortelle noe om det. Vi kan slå fast på at kvinner var med å spille en viktig rolle under andre verdenskrig og var gode eksempler på at det fantes andre former for motstand enn bare militær motstand. Det er mange historier om disse kvinnene som har gått tapt med tiden, men nå er det på høy tid at de får den anerkjennelsen som de fortjener.

3.2 Etterord

Å skrive denne oppgaven har vært interessant og oppsiktsvekkende. Da jeg skulle i gang med arbeide startet jeg med å søke informasjon hos Saltens mange innbyggere. Jeg postet prosjektet mitt i flere facebookgrupper beregnet for lokalhistorie, og responsen lot ikke vente på seg. Jeg mottok meldinger fra folk jeg aldri hadde møtt eller hadde noe forhold til, men

som bare var oppriktig interessert i å hjelpe med å få fram historien til kvinnene i Salten. Jeg har fått god hjelp fra Fauske Slektshistorielag, spesielt fra Kjell Bakken, Bjørn Rendall og Trond Ole Slettvoll som jeg har hatt hyppig kontakt med via e-post. Jeg vil også rette en stor takk for generøsiteten til Per Bjørn Pedersen, forfatteren av boken «Av mørke gror lys» som delen om Brynhild Strøm er basert på. Det var svært vanskelig å finne informasjon om Brynhild da hun som regel bare var nevnt i en bisetning eller i et lite avsnitt i annen sekundærlitteratur. Pedersens bok var ikke å finne på biblioteket eller tilgjengelig på nasjonalbiblioteket. Det endte med at jeg fikk lov å oppsøke forfatteren personlig på Saltstraumen hvor han var så vennlig å gi meg et eksemplar av boken hans. Til slutt vil jeg takke min flinke og dyktige veileder Monica Miscali som har hjulpet meg hele veien i arbeidet med denne oppgaven.

Litteraturliste:

Sekundærkilder:

Andersen, A., Rosland, S., Ryymin, T. & Skålevåg, S. T. (2015) *Å gripe fortida. Innføring i historisk forståing og metode*. (2. utg.) Polen: Det Norske Samlaget

Bakken, K. (2017) *Fauske under 2. Verdenskrig. Bind 1: Overfallet*. (1. utg.) Fauske: Fauske slektshistorielag

Bakken, K. (2018) *Fauske under 2. Verdenskrig. Bind 2: Krigen slutt. Okkupasjonen begynner. Fra juni 1940 til ut året 1941* (1. utg.) Fauske: Fauske slektshistorielag

Bakken, K. (2019) *Fauske under 2. verdenskrig. Bind 3: 1942/1943* (1. utg.) Fauske: Fauske slektshistorielag

Bakken, K. (2020) *Fauske under 2. verdenskrig. Bind4: 1944 – okkupasjonen går mot slutten*. (1. utg.) Fauske: Fauske slektshistorielag

Christensen, Chr. A. R. (2008) *Norge under okkupasjonen 1940-1945* (Revidert utgave v. Jan Christensen) Oslo: Orion Forlag AS

Det Norske Akademis Ordbok (hentet 2022, 15. februar) Krigshelt. Hentet fra:

<https://naob.no/ordbok/krigshelt>

Hagen, T.V.H. (2020) Mari Jonassen. Norske Kvinner i krig 1939-1945. Aschenhoug, Oslo 2020, 608 s. *Historisk tidsskrift* 100 (4), s. 387 – 391 <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2944-2021-04-13>

Haukland, L. M. (2012) *Hverdag i ruinene : Bodø 1940-1945* (1.utg)

Bodø: Orkana akademisk

Jonassen, M. (2020) *Norske kvinner i krig 1939-1945* (1. utg.) Oslo:Aschehoug & co.

Jovanovic, C. (1985) *Flukt til friheten: fra nazi-dødsleire i Norge* (1.utg.) Oslo: Gyldendal

Jovanovic, V. (1988) *Blodveien til nordpartisanavdelingen* (1. utg.) Beograd: NOVI DANI

Korsvik, T. R. & Rustad, L. M (2018) *Hva er kjønnsperspektiver i forskning? Eksempler fra tverrfaglige forskningsområder* Hentet fra:

https://kjonnsforskning.no/sites/default/files/hva_er_kjonnspektiver_i_forskning_rogg_korsvik.pdf

Kvinner frivillige beredskap (1986) *Kvinner for Norges frihet og fred : en dokumentasjon om kvinners innsats for fred i motstandskampen 1940-45 utgitt i forbindelse med FN's fredsår 1986*. Elektronisk reproduksjon (Norge) Nasjonalbiblioteket Digital 2016-11-02

Norsk digitalt fangearkiv 1940-1945 (Hentet 2022, 16. februar) Solveig Edin. Hentet fra:

<https://www.fanger.no/persons/23543>

Pedersen, P. B. (2003) *Av mørke gror lys* (1. utg.) Bodø: Odds Interbok

Sæter, E. & Sæter, S. (1995) *XU: i hemmeleg teneste 1940-1945* (1. utg.) Oslo: Samlaget

Thorsnæs, G. (2021) *Salten* i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 31. mars 2022 fra <https://snl.no/Salten>

Ulstein, Ragnar (1977) *Svensketrafikken.3: Flyktingar frå Trøndelag og Nord-Norge til sverige 1940-1945*. (1.utg.) Oslo: Samlaget

(1951) *Våre falne 1939-1945. Fjerde bok*. (1. utg.) Oslo: Grøndahl & Søn

Primærkilder:

Hamsun, M (1. desember 1943) Hvorfor jeg er medlem av NS. *Salten*, s. 2

Intervju av Trond Ole Slettvoll om Jenny Johansen.

Nordlands Framtid (5. november 1945) Elsa Svartnes dømt til 120 dagers fengsel. *Nordlands Framtid*, s. 3

NTB. (29. oktober 1941). Et opprop til kvinnene. *Salten*, s. 1

